

Dinastija Anjou-Plantagenet

Šimić, Dragutin

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:979586>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Filozofski fakultet Osijek

Sveučilišni preddiplomski studij Engleski jezik i književnost i Povijest

Dragutin Šimić

Dinastija Anjou-Plantagenet

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Engleski jezik i književnost i

Povijest

Dragutin Šimić

Dinastija Anjou-Plantagenet

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 2. rujna 2020.

Dragutin Šimić, 0122227444
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Kraljevi iz dinastije Anjou-Plantagenet neizostavan su dio proučavanja engleske, ali i zapadnoeuropske povijesti razvijenog i kasnog srednjeg vijeka. Vladavina prvih Plantageneta ostavila je dubok trag na političkim, crkvenim i društvenim institucijama britanskog otoka. Ovaj rad prikazuje na temelju obrade relevantne literature pregled vladavine četvorice Plantageneta s naglaskom na unutrašnja zbivanja Engleskog kraljevstva, poput odnosa kraljevske vlasti s plemstvom i Crkvom te razvoj kraljevskog autoriteta u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka. Nakon uvoda slijedi poglavlje u kojem se opisuju okolnosti dolaska Plantageneta na englesko prijestolje. U trećem poglavlju obrađena je vladavina Henrika II, rodonačelnika dinastije Anjou-Plantagenet, kao i prikaz najvažnijih državnih reformi vezanih za administraciju, sudstvo i Crkvu. Nekoliko riječi je posvećeno i unutrašnjim obiteljskim neslaganjima koji navješćuju skori raspad Anžuvinskog „Carstva“. Četvrto poglavlje ocjenjuje vlast Rikarda Lavljeg Srca te pruža uvid u sukobljenost tradicionalne i recentnije historiografije u vezi dotičnog vladara. Peto poglavlje dotiče se Ivana Bez Zemlje i znamenite Magne Carte Libertatum, a povezuje ih klasičnim pristupom istraživanja uzroka i povoda određenog povijesnog događaja. Razloge ustanka baruna i donošenja Magne Carte traži se u pogreškama koje je učinio Ivan pri svojoj unutrašnjoj i vanjskoj politici, ali i njegovi prethodnici. Analizom dva članka Velike povelje određuje se njen značaj za temu ovog rada. Konačno, šesto poglavlje istražuje prirodu kraljevske vlasti Henrika III na koju je velik utjecaj imalo recentno proglašavanje Magne Carte, kao i engleski parlament koji svoje korijene nastanka i razvoja vuče u vrijeme vladavine ovog vladara.

Ključne riječi: Plantageneti, kraljevska vlast, parlament, Magna Carta, reforme, baruni

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Dolazak Plantageneta na englesko prijestolje.....	2
3. Kralj Henrik II (1154.-1189.) – afirmacija Plantageneta na engleskom prijestolju.....	3
3.1. Centralizacija i reformiranje kraljevstva – učvršćivanje kraljevske vlasti	3
3.2. Reforma pravosuđa.....	5
3.3. Odnos s Crkvom – neprijateljstvo Henrika II i Thomasa Becketta	7
3.4. Dinastički sukobi	9
4. Put prema stagnaciji monarhije – evaluacija vladavine Rikarda Lavljeg Srca (1189.-1199.) ..	10
5. Kralj Ivan bez Zemlje (1199.-1216.).....	12
5.1. Uzroci i povodi donošenja Magne Carte	12
5.1.1. Vojni porazi i financijske krize	13
5.1.2. Netrpeljivosti u odnosima s Crkvom	14
5.2. Velika povelja sloboda – korijeni engleske ustavnosti	15
5.2.1. Uspostava vladavine prava	15
5.2.2. Regulacija kraljevske vlasti.....	16
6. Kralj Henrik III (1216.-1272.) – vladavina u sjeni Magne Carte.....	17
6.1. Glavne značajke Henrikove politike – put prema novim unutrašnjim sukobima.....	17
6.2. Razvoj engleskog parlamenta.....	18
6.2.1. Parlament do 1258. godine.....	19
6.2.2. Transformacije parlamenta 1258.-1265.	19
7. Zaključak	22
8. Popis literature	23
8.1. Popis literature	23
8.1.1. Monografije.....	23
8.1.2. Radovi u časopisu	23
8.1.3. Prilog u zborniku radova/poglavlja iz knjige.....	25
8.2. Izvori s interneta.....	26

1. Uvod

Povijest srednjovjekovne Britanije jest povijest invazija. Otok koji je geografski izoliran od ostalih regija Europe nerijetko je bio predmetom težnji i aspiracija mnogih stranih vladara i naroda poput Anglosasa, Vikinga i Normana. Svako osvajanje ili preuzimanje vlasti na otoku ostavilo je dubok trag na razvoju političkih, vjerskih i društvenih struktura, raznih institucija te samog engleskog jezika i kulture. Učvrstivši se na otoku, Anglosasi su postali domaćim stanovništvom koje se branilo od stranih napada. Tijekom razdoblja ranog srednjeg vijeka formirali su nekoliko kraljevstava na temelju zajedničke germanske kulture. Geografska i politička izoliranost anglosaskih kraljevstava utjecala je i na stvaranje jedinstvenih društvenih i političkih struktura. Anglosaski razvoj neovisan o tokovima na kontinentu naglo je prekinut 1066. godine bitkom kod Hastingsa i pobjedom Normana vođenih Vilimom Osvajačem, čime završava i razdoblje engleskog ranog srednjeg vijeka. Razvijeni srednji vijek Engleske obilježila je vlast stranih dinastija s kontinenta. Normanski vladari i potom vladari iz kuće Anjou-Plantagenet držali su, osim engleske krune, brojne posjede u Francuskoj kojima su se često više posvećivali tijekom svoje vladavine. Naglasak na francuskom i europskom elementu monarhije ostavio je velik utisak na engleske institucije i društvo čiji se je nekadašnji anglosaski karakter postupno razvodnjavao. Fuzijom anglosaskog i francuskog, odnosno europskog faktora dolazi do posebnog razvoja institucija koji Englesko Kraljevstvo razlikuje od kontinentalnih pandana.

Cilj ovog završnog rada je istražiti i prikazati vladavinu četvorice kraljeva iz dinastije Anjou-Plantagenet: Henrika II, Rikarda Lavljeg Srca, Ivana Bez Zemlje i Henrika III i time ugrubo obuhvatiti drugu polovicu razdoblja razvijenog srednjeg vijeka Engleske, uz pomoć dostupne i relevantne literature. Naglasak će se staviti na unutrašnju politiku navedenih kraljeva, odnosno razvoj državnih institucija i uprave, te odnos kraljevske vlasti s ostalim centrima moći poput plemstva i Crkve. Pretpostavka da je kraljevska vlast nakon Henrika II postupno slabila u odnosu na druge magnate bit će elaborirana i zatim potvrđena ili odbijena u zaključku.

Važno je istaknuti kako postoje različite klasifikacije vladara dinastije Anjou-Plantagenet. Obično se drži da vladavina dinastije završava smrću Rikarda II 1399. godine, nakon čega su se na vlasti izmjenjivale pobočne linije Lancaster i York. Alternativna genealogija podrazumijeva obitelji Lancaster i York kao Plantagenete, stoga pomiče njihov kraj na 1485. godinu i smrt Rikarda III. Također, postoje autori koji razlikuju dinastiju Anjou od dinastije Plantagenet, pri čemu je Ivan Bez Zemlje zadnji Anžuvina, a Henrik III prvi Plantagenet na engleskom

prijestolju. Uzimajući u obzir prvi pristup, ovaj rad će prikazati prva četiri vladara iz kuće Anjou-Plantagenet.

2. Dolazak Plantageneta na englesko prijestolje

Liniju normanskih vladara na engleskom prijestolju prekinula je smrt kralja Henrika I (1100.-1135.). Henrik Prvi, poznat kao i Učenjak te „Lav pravde“ zbog svojih napora u reformi sudskog sustava nije ostavio muških potomaka.¹ Njegova kći, princeza Matilda, isticala je svoje pravo na očevo prijestolje, međutim, nije dobila podršku engleskog plemstva, ponajviše zbog svoje bračne veze s Geoffreyom od Anjoua koji je bio stranac u krugu engleskog nobiliteta.² Suprotno njenim očekivanjima, velikaši su podržali Stjepana od Bloisa (1135.-1154.), unuka Vilima Osvajača, koji je iste 1135. godine okrunjen za engleskog kralja.³ Stjepan od Bloisa je bio svjestan činjenice kako carica Matilda neće odustati od svoga prava na nasljedstvo i zbog toga mu je potpora Crkve i visokog plemstva bila od krucijalne važnosti. Njihovo savezništvo osigurao je brojnim povlasticama koje su potvrđene poveljama.⁴ Engleskom visokom plemstvu odgovarala je Stjepanova vladavina koju je obilježilo osipanje kraljevske vlasti i kontrole nad državnim aparatom, zbog čega su na lokalnoj razini nastojali uzurpirati funkciju šerifa.⁵

Matilda je odbila prihvatiti novog kralja te je uz pomoć snaga grofovije Anjou pokrenula invaziju u Normandiji i zapadnoj Engleskoj.⁶ Usprkos velikoj podršci na domaćem tlu, Stjepan od Bloisa nije uspio poraziti Matildu i iscrpljujući sukob produžio je se sve do 1153. godine. Starija historiografija iz toga razloga razdoblje njegove vladavine naziva Anarhijom („The Anarchy“) čije se ime opravdava i golemom materijalnom štetom koju su pretrpjeli samostani i okruzi engleskog kraljevstva, posebice oni koji su u ratu stali na Stjepanovu stranu.⁷ Tradicionalni kroničari u svojim zapisima nisu bili skloni ni kraljici Matildi kojoj su pridodali attribute „ohole“, „kolerične“ pretendentice na prijestolje koja vrši loš utjecaj na svog sina,

¹ Ivo Goldstein, Borislav Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku* (Zagreb: Novi Liber, 2008.), 281.

² Matilda je često isticala i svoju titulu carice, obzirom da je bila i udovica njemačkog cara. Titulu carice koristila je i u svrhu naglašavanja svog prava na englesko prijestolje. Elizabeth M. Tyler, „Edith Becomes Matilda“, u: *England in Europe: English Royal Women and Royal Patronage, c.1000-.c.1150*, ur. Andy Orchard (Toronto, 2017), 303, pristup ostvaren 27.8.2020., <http://www.jstor.com/stable/10.3138/j.ctt1whm96v.14>; Judith A. Green, „Henry I and the Origins of the Civil War“, u: *King Stephen's Reign (1135-1154)*, ur. Paul Dalton i Graeme J. White (Woodbridge, 2008), 12, pristup ostvaren 27.8.2020., https://books.google.hr/books?id=jQ4V3_Yg8kIC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=true.

³ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 281.

⁴ *Isto*, 281.

⁵ Ivo Goldstein, ur., *Povijest 6: Rani i razvijeni srednji vijek* (Zagreb: Europapress holding, 2007.), 483.

⁶ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 281.

⁷ H. W. C. Davis, „The Anarchy of Stephen's Reign“, *The English Historical Review* 18 (1903), br. 72: 632-639, pristup ostvaren 27.8.2020., DOI: 10.2307/548993.

budućeg kralja Henrika II.⁸ Usprkos žestokoj opoziciji, kraljica Matilda je 1153. godine kompromisnim primirjem postigla velik uspjeh. Budući da je Stjepanov sin umro, mirom u Wallingfordu je određeno da će ga naslijediti Matildin sin Henrik Anjou.⁹ Provedba mirovnih odredbi nije se dugo čekala jer je već 1154. godine Stjepan umro, a na prijestolje je zasjeo Henry II (1154.-1189.) iz kuće Anjou-Plantagenet.

3. Kralj Henrik II (1154.-1189.) – afirmacija Plantageneta na engleskom prijestolju

3.1. Centralizacija i reformiranje kraljevstva – učvršćivanje kraljevske vlasti

Prvi Plantagenet na engleskom prijestolju držao je pod svojom kontrolom ogromna prostranstva diljem britanskog otoka, kao i na području kontinentalne Francuske. Normandiji koja je ranije bila pod engleskom krunom Henrik II dodao je vojvodstvo Anjou, nasljedstvo svoje obitelji, te vojvodstvo Guyenne koje je stekao ženidbenom vezom s Eleonorom Akvitanskom.¹⁰ Kraljevstvo koje se protezalo od Škotske na sjeveru do Pirineja na jugu Francuske iziskivalo je kvalitetnu upravu i administraciju te napose efikasan sustav oporezivanja. Henrik II nastojao je obnoviti poredak i stanje iz vremena Henrika I te otkloniti sve tekovine koje je donijela anarhija za vrijeme njegovog prethodnika, a jedan od glavnih uvjeta za to bila je neupitna i apsolutna vlast monarha.¹¹ U skladu s tim, obnavlja se središnja uprava, a na čelu joj se nalazi kralj kao čelnik i točka sjecišta feudalne i upravne hijerarhije.¹² Henrikov upravni i administrativni aparat zamišljen je tako da može funkcionirati i u slučaju odsutnosti kralja ili interregnuma, a u svojim temeljima polazi od činjenice da kralj ne može osobno biti prisutan u svim dijelovima svog razmjerno velikog kraljevstva.¹³

Jedan od značajnijih organa kraljevog administrativnog sustava bio je zadužen za prihode i pitanje poreza, a osnovan je kao zaseban odjel u duhu centralizacijskih napora novoga kralja i njegovih težnji za napuštanjem državnog poretka iz vremena kralja Stjepana koji je visokom

⁸ Marjorie Chibnall, "The Empress Matilda and Church Reform", *Transactions of the Royal Historical Society* 38 (1988): 108, pristup ostvaren 22.8.2020., DOI: 10.2307/3678969.

⁹ *Isto*, 123.

¹⁰ Henri Pirenne, *Povijest Europe: Od seobe naroda do XVI stoljeća*, prev. Miroslav Brandt (Split: Marjan tisak, 2005), 169.

¹¹ *Isto*, 170.

¹² Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 282; Goldstein, *Povijest* 6, 486.

¹³ Literatura navodi termin „nepersonalna monarhija“. Goldstein, *Povijest* 6, 486.

plemstvu dozvolio sudjelovanje u brojnim državnim i financijskim poslovima.¹⁴ Osim financijskih tijela, Henrik II reformirao je i sustav oporezivanja koji su ona procesirala. Kralj ukida *geld*, porez koji potječe iz vremena danskih invazija na britanskom otoku, i umjesto njega uvodi sustav izravnih nameta.¹⁵ Feudalni gospodari bili su dužni plaćati i tzv. *excaite* u slučaju izostanka zakonskih nasljednika, čemu su se pridodavale „pomoći u tri slučaja“ te namet *scutages* u ratnim okolnostima.¹⁶ Potonji su plaćali vitezovi kao naknadu, odnosno zamjenu za izravno sudjelovanje u kraljevim ratnim pothvatima. Sredstva prikupljena porezom *scutages* kralj je koristio za regrutiranje plaćeničkih postrojbi mobiliziranih za vrijeme ratnih kampanja.¹⁷ Henrikova nesklonost prema svojim vazalnim vitezovima kao ratnicima i temeljnim jedinicama vojske može se objasniti njegovim centralizacijskim i apsolutističkim nagonima koji su obilježili svaki aspekt kraljevanja Engleskom. Težnja za stvaranjem jednog centralnog središta moći u kraljevstvu isključivala je mogućnost značajnijeg političkog angažmana plemstva. Jedan od rezultata ovakve monopolizacije moći bila je i potreba za „državnom“ ili „stajaćom“ vojskom financiranom nauštrb engleskog plemstva.

Usprkos tome, dio povjesničara smatra kako kralj nije intenzivno oporezivao plemstvo, barem u onoj mjeri koju navodi starija literatura.¹⁸ Ne može se poreći ni činjenica da su baruni zadržali dio svog utjecaja te da su ovisno o svojim sposobnostima mogli sudjelovati u upravljanju kraljevstvom.¹⁹ Smatra se da je upravo dobra suradnja između baruna i kralja omogućila obnovu monarhije nakon razdoblja anarhije, a nije isključivala ni mogućnost strelovitog napredovanja velikaša u kraljevskoj službi.²⁰ Iz navedenog izlazi zaključak da se plemstvo nije više moglo oslanjati isključivo na svoje posjede i rang u feudalnoj hijerarhiji. Ako su htjeli igrati određenu političku ulogu u kraljevstvu, plemići su morali napustiti feudalne okvire i postati dijelom nove državno-upravne strukture u kojoj je kralj neupitni autoritet.

¹⁴ Goldstein, *Povijest 6*, 486; Thomas K. Keefe, “King Henry II and the Earls: The Pipe Roll Evidence”, *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 13 (1981), br. 3, 192, pristup ostvaren 17.8.2020., <http://www.jstor.com/stable/4048847>.

¹⁵ “Geld”, *Encyclopedia Britannica*, pristup ostvaren 8.8.2020., <https://www.britannica.com/topic/geld>; Goldstein, *Povijest 6*, 485.

¹⁶ *Isto*, 485.

¹⁷ Pirenne, *Povijest Europe*, 170.

¹⁸ Keefe, “King Henry II and the Earls”, 191.

¹⁹ Goldstein, *Povijest 6*, 483.

²⁰ Keefe, “King Henry II and the Earls”, 213.

3.2. Reforma pravosuđa

Sustav temeljitih reformi kralja Henrika značajno je izmijenio i prirodu sudstva Engleskog kraljevstva. Preobrazba engleskog pravosuđa u drugoj polovici 12. stoljeća može se promatrati kao dvodijelni proces koji je prvenstveno obuhvaćao širenje jurisdikcije kraljevskog suda na štetu feudalnih i lokalnih sudova, te uvođenje novih pravnih institucija i praksi krivičnog postupka.²¹

Razdoblja prije dolaska Plantageneta poznavala su dvije instance ili razine sudskog autoriteta. Ona prva i starija podrazumijevala je stare germanske i anglosaske institucije *hundred* i *shire* koje su osim svoje administrativne funkcije obnašale i sudsku djelatnost nad lokalnim stanovništvom.²² Razvojem feudalizma u anglosaskoj i normanskoj Engleskoj javlja se i feudalni tip sudstva pri kojemu su feudalci, vlasnici zemlje, imali pravo suditi svojim kmetovima i ostalim podanicima, najčešće prilikom sporova vezanih za vlasništvo zemlje.²³ Na vrhu feudalne strukture nalazili su se kraljevi koji su na isti način zadržavali pravo suđenja svim svojim vazalima i barunima, obzirom da su bili vrhovni zemljoposjednici u kraljevstvu.²⁴ *Curia regis* imala je također ingerenciju nad posebnom vrstom slučaja koji su se nazivali „priziv na krunu“ (eng. *pleas to the crown*), a obuhvaćali su razne prijestupe poput kršenja kraljevskog mira, smrt vladarevih sluga, izdaje, klevete kraljevskog imena, ubojstva, piromanije, silovanja i slično. Jurisdikcija kraljevske kurije je postupno rasla, a u vrijeme vladavine Henrika II iskristalizirala se kao treće samostalno sudsko tijelo čija je supremacija nad lokalnim i feudalnim sudovima bila neupitna.²⁵ Kralj je nastojao osigurati prednost državnih sudova ponajviše zbog značajnih prihoda koje su donosili, ali i s ciljem smanjivanja moći feudalnih magnata koji su se tradicionalno oslanjali na svoj sudski autoritet.²⁶

Vrhunac centralizacijskih reformi na polju pravosuđa predstavlja osnivanje središnjeg državnog suda stacioniranog u Westminsteru. Sastojao se je od tri odjela, a u njima su djelovali profesionalni pravници. Smatra se da je Henrik II osnovao ovo tijelo kako bi mogao izravno

²¹ Henrikove reforme naštetile su i Crkvenom sudstvu i kojem će više govora biti u sljedećem poglavlju. Richard Hudson, „The Judicial Reforms of the Reign of Henry II”, *Michigan Law Review* 9 (1911), br. 5: 385, pristup ostvaren 9.8.2020., DOI: 10.2307/1275164

²² Frank Zinkeisen, „The Anglo-Saxon Courts of Law”, *Political Science Quarterly* 10 (1895), br.1: 135, pristup ostvaren 27.8.2020., DOI: 10.2307/2139582.

²³ Hudson, „The Judicial Reforms of the Reign of Henry II“, 386.

²⁴ *Isto*, 386.

²⁵ *Isto*, 387.

²⁶ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 282.

nadgledati pojedine sudske postupke koje je smatrao iznimno važnima za krunu i kraljevstvo.²⁷ Kralj je također imao pravo dati prednost određenim slučajevima kako bi što brže bili obrađeni.²⁸

Prednost državnih sudova počivala je na profesionalizmu sudskog aparata i, posljedično, svaki podanik je imao pravo priziva na kraljevski sud, ne bi li osigurao stručnost pravnog postupka.²⁹ Budući da većina podanika nije imala pristup Londonu i Westminsteru, kraljevski su službenici obilazili engleske okruge i ondje predstavljali kraljevski sud.³⁰ Njihova zadaća bilo je sastavljanje izvješća kralju o njegovim pravima i posjedima u pojedinim regijama, kao i radu kraljevskih službenika.³¹ Osim toga, putujući sudci morali su u slučaju sudskog procesa izabrati dvanaest članova porote među lokalnim stanovništvom koji bi im asistirali u suđenjima.³² Institucija porote je jedna od inovacija Henrikove reforme pravosuđa. Uvedena je odlukom skupa iz Clarendona 1166. godine i Northamptona 1176. godine pod nazivom „optužujuća porota“ (eng. „the accusing jury“).³³ Standardizacija sudstva značila je i kraj starim sudskim praksama, primjerice tradicionalnim dokaznim postupcima *compurgatio* i *ordalia* od kojih je prvi podrazumijevao službu kompurgatora (*compurgatores*), ljudi koji su zaklinjali da su njihovi iskazi istiniti, a drugi praksa utvrđivanja činjenica putem mučenja optuženika i njihovog izlaganja opasnostima.³⁴

Henrikove reforme na polju pravosuđa provedene s ciljem dodatne centralizacije i povećanja prihoda ostavile su nekoliko bitnih posljedica. Širenje jurisdikcije kraljevskog suda i njegova profesionalizacija potisnuli su primjenu običajnog prava, ali i razvoj rimskog prava koje je bilo u širokoj primjeni na kontinentu.³⁵ Henrikove reforme, međutim, nisu svi dočekali s oduševljenjem. Kraljevo nastojanje da se sudstvo monopolizira u rukama države dovelo ga je u loše odnose s plemstvom, ali i Crkvom koja je prakticirala svoju vrstu sudstva.

²⁷ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 282.

²⁸ *Isto*, 282.

²⁹ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 282; Goldstein, *Povijest* 6, 484.

³⁰ Hudson, “The Judicial Reforms of the Reign of Henry II“, 395.

³¹ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 282.

³² Hudson, “The Judicial Reforms of the Reign of Henry II“, 395.

³³ Iako postoje opskurni podaci o porotama za vrijeme ranijih vladara, smatra se da je Henrik II prvi institucionalizirao tu praksu. U literaturi se navode i mala i velika porota (eng. petty and grand assize) kao glavne vrste te prakse. Hudson, “The Judicial Reforms of the Reign of Henry II“, 389.; Paul Brand, “Henry II and the Creation of English Common Law“, u: *Henry II: New Interpretations*, ur. Christopher Harper-Bill i Nicholas Vincent (Woodbridge, 2007), 219.

³⁴ Goldstein, *Povijest* 6, 484; Hudson, “The Judicial Reforms of the Reign of Henry II“, 387.

³⁵ Goldstein, *Povijest* 6, 484.

3.3. Odnos s Crkvom – neprijateljstvo Henrika II. i Thomasa Becketta

Narativ o Henriku II i Thomasu Beckettu, odnosno o neprijateljstvu između dvije povijesne ličnosti, personalizirana je priča o sukobu dva središta autoriteta Engleske druge polovice 12. stoljeća – kraljevske vlasti i Crkve. Sukob između sekularnog i klerikalnog nije isključivo engleski fenomen, on se može povezati sa širim europskim trendovima 12. stoljeća koji su ga u većoj mjeri uvjetovali. Dvanaesto stoljeće obilježio je velik utjecaj papinstva i papinske ideologije te znakovit razvoj kanonskog prava i duha monaštva.³⁶ Pojava dotičnih trendova učinila je koliziju s kraljevskom vlasti gotovo neizbježnom, pogotovo onom koja je nastojala proširiti svoj utjecaj na sve aspekte i čimbenike društva. S druge strane, dio povjesničara okrivljuje Becketta za sukob zbog njegovog karaktera i arogancije koja se može iščitati iz nadbiskupove korespondencije s Gilbertom Foliotom, biskupom Londona.³⁷

Henrikova crkvena politika obilježena je dvama značajkama ili odrednicama, od kojih je prva bila nastojanje da se englesku Crkvu ogradi od izravnog utjecaja Svete Stolice u Rimu dok se je druga odnosila na ograničavanje jurisdikcije crkvenih (kanonskih) sudova.³⁸

Za razliku od svojih kontinentalnih pandana, Henrik II nije se morao oslanjati na Crkvu u zajedničkom sukobu protiv svjetovne vlastele koja nastoji ojačati na njihov račun.³⁹ Engleski kralj svoje prelate smatra jednakim vazalima kao i svoje plemstvo i stoga ne može tolerirati činjenicu da je dio njegovih podanika podređen vanjskom autoritetu, u ovom slučaju papi u Rimu.⁴⁰

Kanonski sudovi bili su poseban izraz autonomije Crkve u odnosu na vladara i državu. Njihova ingerencija obuhvaćala je više i niže svećenstvo koje je na ovaj način moglo izbjeći suđenje na državnom sudu.⁴¹ Dotična privilegija, poznata pod imenom *privilegium fori*, uzrokovala je prvi značajniji sukob između države i engleske Crkve na čijem se je čelu nalazio nadbiskup Thomas Beckett.⁴² Incident se javio 1163. godine nakon što je grupa klerikalaca

³⁶ Goldstein, *Povijest* 6, 486; James W. Alexander, „The Becket Controversy in Recent Historiography”, *Journal of British Studies* 9 (1970), br. 2: 4, pristup ostvaren 14.8.2020., <http://www.jstor.com/stable/175153>.

³⁷ Anne J. Duggan, „Henry II, the English Church and the Papacy”, u: *Henry II: New Interpretations*, ur. Christopher Harper-Bill i Nicholas Vincent (Woodbridge, 2007), 154.

³⁸ W. Alexander, „The Becket Controversy in Recent Historiography”, 4; Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 284.

³⁹ Goldstein, *Povijest* 6, 484.

⁴⁰ *Isto*, 484

⁴¹ Osim svećenstva koje je počinilo zločine, crkveni sudovi procesuirali su i lukrativne slučajeve vezane za bračne odnose i oporuke. Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 284.

⁴² Christopher R. Cheney, „The Punishment of Felonous Clerks”, *The English Historical Review* 51 (1936), br. 202: 219, pristup ostvaren 27.8.2020., <https://www.jstor.org/stable/553518>.

počinila određene zločine.⁴³ Ista grupa osuđena je i kažnjena odlukom crkvenog suda, međutim kralj Henrik nije bio zadovoljan presudom i težinom kazne zbog čega je iste godine sazvao skup u Woodstocku na kojemu je izrazio svoju namjeru ponovnog suđenja i kažnjavanja optuženog svećenstva.⁴⁴ Canterburyjski nadbiskup se oštro usprotivio kralju i time je dodatno produbio neprijateljstvo između vrha Crkve i države.⁴⁵ Thomas Beckett je zapravo svoj položaj nadbiskupa dugovao upravo kralju Henriku koji je htio postaviti osobu od povjerenja na čelo engleske Crkve i na taj način staviti pod kontrolu cijelu crkvenu hijerarhiju.⁴⁶ Međutim, Beckett je nakon stupanja na mjesto nadbiskupa Canterburyja doživio preobraćenje i u potpunosti se okrenuo isposničkom načinu života zbog čega se je kraljev plan u konačnici izjalovio.⁴⁷

Henrik II povećao je pritisak na Crkvu iduće 1164. godine na skupu u Clarendonu. Rezultat skupa bilo je donošenje Clarendonskih konstitucija čije su odredbe praktički uništile svaki trag neovisnosti Crkve o kralju.⁴⁸ Kralj je dobio pravo postavljanja prelata koji se prije posvećivanja moraju zakleti na vjernost.⁴⁹ Uvelike je ograničena jurisdikcija crkvenog suda, a prelatima je zabranjen priziv papi, kao i napuštanje kraljevstva bez kraljevog dopuštenja.⁵⁰ Većina biskupa bila je prisiljena pristati na drastične restrikcije jer nije mogla na računati podršku poglavara Katoličke Crkve koji je bio zauzet sukobom s Fridrikom Prvim (1155.-1190.).⁵¹ Usprkos tome, Thomas Beckett nastavio je pružati otpor kralju i konstitucijama te je naposljetku morao pobjeći u Francusku gdje se stavio pod zaštitu kralja Luja VII (1137.-1180.).⁵² Uvidjevši da nema potporu pape Aleksandra III (1159.-1181.), Beckett se vraća u Englesku i sklapa formalno primirje s Henrikom.⁵³ Unatoč tome, nastavio je svoj otpor činom ekskomunikacije svih biskupa koji su revidirali Clarendonske konstitucije.⁵⁴ Henrikova reakcija na vijest o ekskomunikaciji bila je iznimno burna i smatra se da je u naletu bijesa izrazio svoju želju za uklanjanjem Becketta. Kraljevi vitezovi su to shvatili kao naredbu koju su brutalno izvršili 1170. godine ubojstvom Thomasa Becketta u Canterburyju.⁵⁵ Smaknuće nadbiskupa koje je Crkva prikazala kao mučeništvo pokazalo je u konačnici kobnim za kraljevsko ime i ugled.

⁴³ W. Alexander, „The Becket Controversy in Recent Historiography”, 10.

⁴⁴ W. Alexander, „The Becket Controversy in Recent Historiography”, 10.

⁴⁵ *Isto*, 10.

⁴⁶ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 284.

⁴⁷ *Isto*, 284.

⁴⁸ W. Alexander, „The Becket Controversy in Recent Historiography”, 10.

⁴⁹ *Isto*, 10-11.

⁵⁰ *Isto*, 11.

⁵¹ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 284.

⁵² Pirenne, *Povijest Europe*, 170.

⁵³ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 284.

⁵⁴ *Isto*, 284.

⁵⁵ *Isto*

Kako bi ublažio neprijateljstvo i negodovanje engleskih i europskih krugova kralj je javno iskazao svoje kajanje za počinjeni grijeh.⁵⁶ Nizom djela koje morao učiniti za pokoru, između ostalog izlaganje bičevanju od ruke Canterburyjskih redovnika, izgubio je novac, ali i politički ugled koji je bio važan adut u vladavini kralja Anžuvinskog „carstva“.⁵⁷ Henrik II je naposljetku morao popustiti i svoj pritisak na Crkvu povlačenjem većine odredbi Clarendonskih konstitucija.⁵⁸ Paradoksalno, mučeništvo Thomasa Becketta, najvećeg političkog neprijatelja, osujetilo je kraljevu namjeru ograđivanja Engleske Crkve od ostatka katoličkog svijeta, ostvarivanja potpune kontrole nad njenom hijerarhijom i, posljedično, drastičnog ograničavanja jurisdikcije njenog sudstva.⁵⁹

3.4. Dinastički sukobi

Prve Plantagenete nerijetko se opisuje kao izrazito agresivne i nasilne pojedince koji su bili skloni izljevima bijesa.⁶⁰ Negativnu reputaciju kuće Anjou-Plantagenet dodatno pogoršava serija međusobnih neprijateljstava i sukoba između Henrika II i njegovih sinova u razdoblju 1170-ih i 1180-ih godina. Ne postoji konsenzus povjesničara u vezi svih čimbenika koji su utjecali na javljanje međusobnih neprijateljstava. Dio povjesničara na tragu psihopovijesti razloge traži u prirodnoj sklonosti agresiji naslijeđenoj od predaka iz Normanske kuće.⁶¹

Alternativno objašnjenje može se potražiti u sustavu nasljeđivanja specifičnom za sjeverne francuske krajeve koji je prihvatila kuća Plantagenet. Sustav *parage* diktira da je najstariji sin nasljednik kapitalne titule i najvećeg dijela posjeda, dok njegova braća nasljeđuju manji broj sitnijih posjeda i odgovarajuće titule.⁶² Uvažavanjem prakse *parage*, Henrik II je 1169. godine svog najstarijeg sina Henrika Mlađeg predodredio za budućeg kralja Engleske, a njegovoj braći Rikardu i Geoffreyu trebali su pripasti posjedi Akvitanije i Bretanje u Francuskoj. Najmlađi sin Ivan imao je samo dvije godine u tome trenutku i oporuka mu je nije ostavila nikakvu vrstu posjeda ili titule.⁶³ Uspješnost ovakve prakse nasljeđivanja iziskivala je dobre obiteljske odnose i

⁵⁶ Hugh M. Thomas, „Shame, Masculinity, and the Death of Thomas Becket”, *Speculum* 87 (2012), br. 4: 1072, pristup ostvaren 16.8.2020., <https://www.jstor.org/stable/23488629>.

⁵⁷ M. Thomas, „Shame, Masculinity, and the Death of Thomas Becket“, 1072.

⁵⁸ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 284.

⁵⁹ W. Alexander, „The Becket Controversy in Recent Historiography”, 25.

⁶⁰ Bernard S. Bachrach, „Henry II and the Angevin Tradition of Family Hostility“, *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 6 (1984), br. 2: 128, pristup ostvaren 17.8.2020., DOI: 10.2307/4049284

⁶¹ Bachrach, „Henry II and the Angevin Tradition of Family Hostility“, 128.

⁶² Ralph V. Turner, „The Problem of Survival for the Angevin "Empire": Henry II's and His Sons' Vision versus Late Twelfth-Century Realities”, *The American Historical Review* 100 (1995), br. 1: 81, pristup ostvaren 17.8.2020., DOI: 10.2307/2167984

⁶³ Zbog toga dobiva naziv „Bez Zemlje”, V. Turner, „The Problem of Survival for the Angevin "Empire", 81.

spremnost mlađe braće na žrtvovanje svojih osobnih većih ambicija. Međutim, Plantageneti nisu ispunjavali kriterije za to. Henrik Mlađi bio je nezadovoljan očevom odlukom jer je htio potpunu moć u svojim rukama, a Rikard i Geoffrey su se žalili na nedostatnost posjeda koji su im trebali ostati.⁶⁴ Obiteljska zavada dodatno se produbila nakon što je kraljica Eleonora stala na stranu svojih sinova, a smatra se da ih je upravo ona ponukala na otvorenu pobunu protiv kralja 1173-1174 godine.⁶⁵ Iako su prinčevi imali podršku škotskog kralja i dijela nezadovoljnog plemstva, Henrik II uspješno je ugušio bunu uz pomoć svoje plaćeničke vojske, no ni to nije u potpunosti riješilo problem revoltiranosti kraljevih sinova.⁶⁶ Početkom sljedećeg desetljeća Rikard je zaratio s bratom Henrikom Mlađim kao nasljednikom engleske krune. Sukob između dvojice završio je Henrikovom smrću 1183. godine.⁶⁷ Tri godine kasnije umire i Geoffrey čiji je sin Arthur ubijen po stričevom nalogu.⁶⁸ Načelom primogeniture Rikard postaje legitimnim nasljednikom prijestolja Anžuvinskog „carstva“ na koje će zasjesti nakon smrti kralja Henrika II 1189. godine.

4. Put prema stagnaciji monarhije – evaluacija vladavine Rikarda Lavljeg Srca (1189.-1199.)

Starija historiografija nerijetko daje negativnu ocjenu kralju Rikardu I. (1189.-1199.) i njegovoj vladavini.⁶⁹ Naziva ga se drskim, svadljivim, pa i čak i nesposobnim vladarem koji je samo blijeda slika svog oca, kralja Henrika II.⁷⁰ Suprotno od toga, recentnija literatura hvali Rikarda kao kralja i kvalitete koje su obilježile desetogodišnje razdoblje njegove vladine.⁷¹ Uzimajući u obzir oba stajališta, potrebno je istaknuti konstruktivne aspekte Rikardovog kraljevanja Engleskom kao i one negativne koje će utjecati na kasnije političke i financijske krize.

Činjenica da je Rikard I većinu svoje vladavine proveo ratujući u Svetoj Zemlji i Francuskoj stvorila je kod starijih istraživača sliku kralja ratnika koji zanemaruje administrativne i upravne kraljevske dužnosti, zbog čega se u monarhiji javljaju nemiri te zlouporaba vlasti od strane namjesnika. Novija istraživanja pokazuju da ta predodžba nije istinita. Uspostavljanjem tzv.

⁶⁴ Isto, 86.

⁶⁵ Isto

⁶⁶ Pirenne, *Povijest Europe*, 170.

⁶⁷ V. Turner, „The Problem of Survival for the Angevin "Empire", 86-87.

⁶⁸ Isto, 87.

⁶⁹ Engleski i škotski povjesničari prosvjetiteljstva poput Davida Humea i Edwarda Gibbona među prvima oštro kritiziraju Rikarda. John Gillingham, *Richard I* (London, 2002.), 1-2.

⁷⁰ Pirenne, *Povijest Europe*, 170.; Isto vidi: Sidney Painter, „The Third Crusade: Richard the Lionhearted and Philip Augustus”, u: *A History of the Crusades*, ur. Kenneth M. Setton (Philadelphia, 1962); John T. Appleby, *England Without Richard, 1189-1199* (Ithaca: Cornell University Press, 1965)

⁷¹ Richard R. Heiser, „Richard I and His Appointments to English Shrievalties”, *The English Historical Review* 112 (1997), br. 445: 1, pristup ostvaren 17.8.2020., <https://www.jstor.org/stable/578506>.

nepersonalne monarhije u vrijeme Henrika II kraljevstvo je dobilo jedan složen administrativni i sudski aparat koji je mogao funkcionirati i u vrijeme kraljevog izbivanja iz zemlje.⁷² Kralj Rikard I je u Engleskoj boravio tek nekoliko mjeseci 1189. i kasnije 1194. godine. Međutim, tijekom svog boravka u Engleskoj kralj je aktivno sudjelovao u odabiru te imenovanju novih šerifa, odnosno predstavnika kraljevske vlasti na lokalnoj razini.⁷³ Rikardu je od velike važnosti bilo postavljanje lojalnih službenika koji će održavati mir i nadgledati prikupljanje poreza.⁷⁴ Premda je kralj najčešće prodavao šerifska mjesta sposobnim pojedincima koji ih su mogli priuštiti, nije ispravno optužiti ga za korupciju prema standardima današnjice ako se u obzir uzme činjenica da su kraljevi često prodavali službeničke dužnosti jer su ih smatrali svojim vlasništvom.⁷⁵ Nadalje, suvremenici kralja koji su iza sebe ostavili kronike, poput one opata Ralpa od Coggeshalla, svjedoče o dobrim odnosima između Crkve i kralja kao i kraljevim sposobnostima upravljanja državom.⁷⁶

Pitanja državnih financija otkrivaju naličje Rikardove vladavine. Kako bi osigurao resurse za borbu protiv francuskog kralja Filipa II. Augusta (1180.-1123.) koji je uzurpirao posjede na kontinentu, kralj je morao povećati dotok prihoda u državnu blagajnu.⁷⁷ Uspostavlja novi porezni sustav, ali se okreće i određenim alternativnim načinima prikupljanja novca.⁷⁸ Osim ranije spomenute prodaje dužnosničkih pozicija, Rikard je dao promijeniti službeni državni pečat. Na taj način su sve povelje i dokumenti sa starom verzijom pečata postali nevažeći i njihovi vlasnici su morali platiti izradu novih.⁷⁹ Porezni tereti koje je nametnuo kralj ostavili su loš dojam na suvremenike, što potvrđuje i kronika opata Ralpa koji se žalio na nove namete.⁸⁰

Razlog novih poreznih opterećenja bio je spomenuti rat protiv kralja Filipa II Augusta koji je počeo zauzimati kontinentalne posjede Plantageneta. Moć i ugled francuskih kraljeva uvelike je narasla tijekom vladavine Filipa i njegovog prethodnika Luja VII.⁸¹ Zbog toga se istovremeno javlja ideja o reformiranju feudalne hijerarhije u Francuskoj na čelu koje bi stajao kralj s čvrstim

⁷² Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 285.

⁷³ Heiser, „Richard I and His Appointments to English Shrievalties”, 2.

⁷⁴ *Isto*

⁷⁵ *Isto*, 10.

⁷⁶ David A. Carpenter, „Abbot Ralph of Coggeshall's Account of the Last Years of King Richard and the First Years of King John”, *The English Historical Review* 113 (1998), br. 454: 1218, pristup ostvaren 17.8.2020., <http://www.jstor.com/stable/577404>.

⁷⁷ Carpenter, „Abbot Ralph of Coggeshall's Account of the Last Years of King Richard and the First Years of King John”, 1219.

⁷⁸ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 285.

⁷⁹ Carpenter, „Abbot Ralph of Coggeshall's Account of the Last Years of King Richard and the First Years of King John”, 1218.

⁸⁰ *Isto*, 1217.

⁸¹ Pirenne, *Povijest Europe*, 177.

nadzorom nad svojim vazalima koji su mu dužni služiti i plaćati sve feudalne namete.⁸² Do sukoba s Plantagenetima dolazi zbog činjenice da su francuski kraljevi kao *de iure* seniori nad engleskim kontinentalnim posjedima odlučili čvršćom rukom zavladatai nad istima i u konačnici izbaciti englesku krunu s područja Francuske.⁸³ U ratu koji je uslijedio presudilo je Rikardovo vojno iskustvo koje mu je omogućilo da natjera neprijatelja na povlačenje.⁸⁴ Usprkos ostalim uspjesima, kralj Rikard Lavljeg Srca iznenadno je poginuo tijekom opsade utvrde Chalus 1199 godine.⁸⁵

Drugi Plantagenet na engleskom prijestolju držao je reputaciju velikog ratnika koju potvrđuju brojne legende vezane za njegovu pogibiju, te povijesno djelo Ranulfa Higdena iz 14. stoljeća koje Rikarda smješta uz bok drugih velikana poput kralja Arthura, Augusta i Aleksandra Velikog.⁸⁶ Svojim odazivom na Treći križarski pohod i smjelošću koju je pokazao ratovanjem u Svetoj Zemlji, Rikard je postao oličenje viteških ideala, što je uvelike utjecalo na njegovu popularnost, ali potencijalno i na snagu njegovog kraljevskog autoriteta.⁸⁷ S druge strane, kraljevi skupi ratovi smanjili su toleranciju podanika na intenzivno oporezivanje, što će posljedično imati negativan učinak na kraljevsku vlast za vrijeme njegovog nasljednika, Ivana Bez Zemlje.

5. Kralj Ivan bez Zemlje (1199.-1216.)

Ivan Bez Zemlje (1199.-1216.), jedini engleski kralj svoga imena, uistinu je jedinstvena figura engleske povijesti. Ozloglašeno je ostao zapamćen kao najgori i najneuspješniji vladar koji je sjedio na engleskom prijestolju. Uz njegovo ime veže se i znamenita Magna Carta, jedan od prvih ustavnih akta koji su ograničili kraljevsku vlast. Ipak, prije razmatranja Velike Povelje potrebno je proučiti sve političke i društvene događaje i razvoje koji su doveli do sastavljanja ovog uistinu povijesnog dokumenta.

5.1. Uzroci i povodi donošenja Magne Carte

⁸² Turner, „The Problem of Survival for the Angevin "Empire", 87-88.

⁸³ *Isto*, 88.

⁸⁴ John Gillingham, „The Unromantic Death of Richard I”, *Speculum* 54 (1979), br.1: 18, pristup ostvaren 17.8.2020., DOI: 10.2307/2852987

⁸⁵ Gillingham, „The Unromantic Death of Richard I”, 41.

⁸⁶ Gillingham, „The Unromantic Death of Richard I”, 41; Gillingham, *Richard I*, 1.

⁸⁷ Gillingham, *Richard I*, 3.

Usprkos lošoj reputaciji, Ivana Bez Zemlje ne može se smatrati jedinim „krivcem“ za krizu i pobunu baruna 1215. godine. Njegove pogreške i loše procjene u vezi državnih politika u velikoj su mjeri katalizatori nezadovoljstva podanika koje se javlja već za vrijeme Henrika II. Negodovanje baruna posljedica je politike apsolutizma, koja je specifična za cijelu dinastiju.⁸⁸ Vladavina Rikarda I bila je relativno stabilna, bez otvorenog iskazivanja nepovjerenja prema kralju, no njegovi ratovi s Francuskom ispraznili su državnu blagajnu koju je očajno pokušao obnoviti novim nametima, što je izazvalo buđenje nezadovoljstva pred kraj vladavine.⁸⁹

5.1.1. Vojni porazi i financijske krize

Ivan je, dakle, od svojih prethodnika naslijedio nezadovoljstvo podanika apsolutizmom i poreznim opterećenjima, teško financijsko stanje kraljevstva i nepovoljan položaj u ratu s Filipom II Augustom. Budući da nije bio vičan ratu kao prethodnik, Ivan je izgubio sve posjede u Francuskoj izuzev Gaskonje i dijela Poitoua do 1204. godine.⁹⁰ Osim svog ugleda, Ivan Bez Zemlje ostao je i bez podrške dijela velikaša koji su izgubili svoje kontinentalne posjede Filipovim osvajanjima.⁹¹

Vojni fijasko u Francuskoj popratila je i ekonomska kriza te inflacija. Kraljevski prihodi nisu više mogli pokrivati sve troškove poput vojske plaćenika i vojnih kampanja prilikom kojih su bili angažirani. Kako bi spasio državu od potpunog bankrota, Ivan Bez Zemlje morao je donijeti novu i učinkovitiju poreznu reformu, iako su takve reforme rijetko izazivale oduševljenje među podanicima.⁹² Suprotno očekivanjima, kralj se pokazao izuzetno talentiranim na polju administracije, uprave i sudstva. Primjerice, u razdoblju nakon gubitka Normandije 1204. godine Ivan je utrostručio kraljevske prihode i time prestigao svog oca Henrika II.⁹³ Međutim, ono što je ironično jest činjenica da je Ivanova posvećenost administracijskim poslovima i sitničavost u njihovom izvršavanju stvorila osjećaj represije među stanovništvom i time izazvala negativan učinak.⁹⁴ Gubitkom francuskih teritorija, kralj je se mogao posvetiti

⁸⁸ Warren Hollister, „King John and the Historians”, *Journal of British Studies* 1 (1961), br.1: 9-10, pristup ostvaren 19.8.2020., <http://www.jstor.org/stable/175095>.

⁸⁹ Pirenne, *Povijest Europe*, 170; Hollister, „King John and the Historians”, 9.

⁹⁰ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 285.

⁹¹ *Isto*, 285.

⁹² Hollister, „King John and the Historians”, 6.

⁹³ David Carpenter, „Magna Carta 1215: its social and political context”, u: *Magna Carta: history, context and influence*, ur. Lawrence Goldman (London, 2018), 19, pristup ostvaren 21.8.2020.,

<https://www.jstor.org/stable/j.ctv5136sc>; Eksploatacija resursa nije bila intenzivnija od vremena Vilima Osvajača.

Nick Barrat, „The Revenue of King John”, *The English Historical Review* 111 (1996), br. 443: 855, pristup ostvaren 21.8.2020., <https://www.jstor.org/stable/577564>.

⁹⁴ Hollister, „King John and the Historians”, 6.

upravljanju Engleskom gdje je njegova sveprisutnost povećala učinkovitost uprave, ali isto tako personalizirala apsolutizam dinastije Plantagenet.⁹⁵

5.1.2. Netrpeljivosti u odnosima s Crkvom

Drugi veliki neprijatelj nakon Filipa II bio je papa Inocent III (1198.-1216.) s kojim se Ivan sukobio oko pitanja investiture novog canterburyjskog nadbiskupa nakon smrti Huberta Waltera 1205. godine⁹⁶ Budući da se engleski prelati i kralj nisu mogli dogovoriti oko izbora novog primasa, slučaj je izveden pred papu koji je predložio i imenovao novog nadbiskupa, Stephena Langtona.⁹⁷ Ivan je odbio papin izbor s obrazloženjem da on prema engleskom običajnom pravu treba sudjelovati u odabiru prelata.⁹⁸ Inocent je, s druge strane, imao pravo *plenitudo potestatis* nad dotičnom nadbiskupijom koje mu osiguravalo potpunu nadležnost nad pitanjem odabira.⁹⁹ Sukob se je dodatno zaoštio nakon što je kralj konfiscirao crkvene posjede u kraljevstvu i papa prokleo cijelo Englesko Kraljevstvo.¹⁰⁰ Ipak, kralj je izvukao deblji kraj u ovom okršaju jer mu je dio baruna otkazao vjernost, nakon čega je bio i ekskomuniciran 1209. godine.¹⁰¹ Kada mu je papa zaprijetio ratom s Filipom Augustom, Ivan je popustio i priznao Langtona za novog primasa.¹⁰² Mir između dvojice sklopljen je 1212. godine, a iduće 1213. godine Ivan je izdao povelju „Ustupanje Engleske Papi 1213. godine“ prema kojoj papa postaje vrhovnim suverenom Engleske. Osim toga, kralj je bio dužan plaćati godišnji danak od 1000 maraka i platiti odštetu od 100000 za oduzeta crkvena imanja.¹⁰³ Iako postoje interpretacije Ivanovog podčinjavanja papi kao mudrog diplomatskog poteza kojim je stekao novog saveznika, kralj je svojim činom ozbiljno naštetio regalnom ugledu i državnoj blagajni čije je stanje pokušao popraviti novim nametom poreza.¹⁰⁴

Nakon sređivanja odnosa s Crkvom, Ivan je nastojao vratiti posjede u Francuskoj. Iako nije imao financijsku i vojnu podršku svog plemstva, upustio se u novi sukob s Filipom

⁹⁵ Isto, 6.

⁹⁶ Aleksandar Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 40 (2006), br. 83: 110, pristup ostvaren 19.8.2020., <https://hrcak.srce.hr/8558>.

⁹⁷ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 286.

⁹⁸ Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 110.

⁹⁹ Isto

¹⁰⁰ Isto

¹⁰¹ Isto

¹⁰² Isto

¹⁰³ Isto

¹⁰⁴ Hollister, „King John and the Historians“, 7; Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 111.

Augustom u koji je bio uključen i njemački car Oton IV (1209.-1215.).¹⁰⁵ Usprkos pomoći njemačkog cara i prihodima skupljenim novim porezom u Engleskoj, koalicijske snage potučene su u bitci kod Bouvinesa 1214. godine.¹⁰⁶ Teški poraz mobilizirao je plemstvo i Crkvu u Engleskoj koji su kralju masovno otkazivali poslušnost u svibnju 1215. godine i nametnuli uvjete mira. Budući da ih se Ivan nije pridržavao, ustanici su uz pomoć građanstva zauzeli London i kralj je bio prisiljen nove uvjete diktirane Magnom Cartom.¹⁰⁷

5.2. Velika povelja sloboda – korijeni engleske ustavnosti

Magna Carta Libertatum važan je povijesni dokument koji i danas ima ustavnu snagu u Velikoj Britaniji. Englezi ga smatraju velikim postignućem trinaestostoljetne monarhije te svojim kulturnim dobrom i izvorom nacionalnog ponosa.¹⁰⁸ No, izdavanje Velike povelje nije jedina instanca monarhovog ograničavanja kraljevske vlasti. Slični dokumenti izdani su nešto ranije i u Leonu pod kraljem Alfonsom IX. (1188.-1230.), Aragonu pod Pedrom II (1196.-1213.) te nekoliko godina kasnije u Ugarskoj pod vlašću kralja Andrije II (1205.-1235.).¹⁰⁹ Osim toga, ona je klasičan primjer sporazuma koje je nametnulo plemstvo kako bi se izborilo za vlastite interese.¹¹⁰ U konačnici, Magna Carta može se interpretirati kao mirovni sporazum između kralja i njegovih podanika u kojemu su potvrđene njihove slobode i prava te uređeni pravni odnosi unutar kraljevstva.¹¹¹ Iako je svaki od 63 izvorna članka značajan na svoj način, analizirat će se nekoliko članaka najvažnijih za kontekst ovog rada.

5.2.1. Uspostava vladavine prava

Načelo *habeas corpus* sadržano u članku 39 koji glasi: „Nijedan slobodni čovjek neće biti ubijen ili zatvoren, ili lišen svojih prava ili imovine, ili stavljen izvan zakona ili prognan, ili na bilo koji način lišen svog položaja, niti ćemo mi protiv njega upotrijebiti silu, ili uputiti druge da to učine, osim na osnovi zakonite presude njemu jednakih ili/i prava zemlje“ i danas nosi pravnu

¹⁰⁵ Pirenne, *Povijest Europe*, 170-171.

¹⁰⁶ Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 111; Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 286.

¹⁰⁷ Plemstvo je imalo pravo na otkazivanje poslušnosti (pravo *diffidatio*). Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 12.

¹⁰⁸ Symbolizam *Magne Carte* korištena je i u propagandne svrhe tijekom referenduma za Brexit. Nicholas Vincent, „Magna Carta: from King John to western liberty“, u: *Magna Carta: history, context and influence*, ur. Lawrence Goldman (London, 2018), 39, pristup ostvaren 19.8.2020., <http://www.jstor.com/stable/j.ctv5136sc.9>.

¹⁰⁹ Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 121.

¹¹⁰ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 287.

¹¹¹ Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 127.

snagu.¹¹² Ono uspostavlja vladavinu prava u državi i onemogućuje središnjim vlastima zloupotrebu moći protiv osobne slobode svakog pojedinca. Pojedinac se dakle smije privesti i kazniti jedino ako ga prvo osudi sudsko tijelo pripadnika njegove klase. Načelo se veže uz članak 40 koji nalaže da se pravo i pravda ne smiju nikomu uskratiti.¹¹³ Navedene odredbe mogu se činiti revolucionarnima na prvi pogled, zbog čega je potrebno istaknuti nekoliko bitnih činjenica. Načelo *habeas corpus* primjenjuje se isključivo na slobodne ljude, što je automatski isključivalo sve kmetove i zavisne seljake koji su sačinjavali polovicu stanovništva kraljevstva prema nekim procjenama.¹¹⁴ *Liber homo* kojemu su potvrđena prava člankom 39 je zapravo je privilegirani vlasnik zemlje, najčešće barun ili vitez koji ima mogućnost priziva na sud koji vode njemu jednaki.¹¹⁵ Bez obzira na to, načelo *habeas corpus* predstavlja važan pomak srednjovjekovnog prava koji će postati osnovicom za buduća širenja pravnih privilegija na ostale slojeve društva.

5.2.2. Regulacija kraljevske vlasti

Magna Carta predstavlja važan pomak u razvoju engleske monarhije ponajviše zbog članka 61 koji obvezuje kralja da poštuje običaje i zakone potvrđene Poveljom.¹¹⁶ Monarh je time podređen zakonu, kao i svi ostali podanici, te u slučaju kršenja odredbi smije biti kažnjen. Istim člankom uvedena je institucija 25 velikaša koji su dužni nadzirati kralja i njegove službenike te u slučaju kraljevog nepoštivanja Povelje dići oružje protiv njega.¹¹⁷ Pravo na ustanak protiv kralja, poznato kao i *ius resistendi*, rezultat je posebnog razvoja odnosa moći u državi koji je specifičan za Englesku. Baruni postaju jedinstveno tijelo koje brani svoje povlastice i stvara protutežu moći kralja te ju nastoji kontrolirati u određenoj mjeri.¹¹⁸

Velikaši nisu htjeli u potpunosti uništiti kraljevsku vlast. Izostanak čvrste središnje vlasti vjerojatno bi uzrokovao feudalnu anarhiju i time naštetio stabilnosti zemlje.¹¹⁹ Ipak, povlašteni slojevi nastojali su smanjiti kraljeve financijske ovlasti, prvenstveno njegovu samoinicijativu kod

¹¹² Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 117.

¹¹³ *Isto*, 117.

¹¹⁴ Ralph V. Turner, „King John, the Rebel Barons, and Magna Carta“, Academia.edu (2014), 17, pristup ostvaren 22.8.2020., https://www.academia.edu/31227042/King_John_the_Rebel_Barons_and_Magna_Carta.

¹¹⁵ Sydney Painter, „Magna Carta“, *The American Historical Review* 53 (1947), br. 1: 44, pristup ostvaren 23.8.2020., DOI: 10.2307/1843678

¹¹⁶ Turner, „King John, the Rebel Barons, and Magna Carta“, 17.

¹¹⁷ *Isto*, 17-18.

¹¹⁸ Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 118; Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 287.

¹¹⁹ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 288.

raspisivanja poreza. Magnom Cartom uspostavljeno je tijelo prelata i visokog plemstva, *Commune consilium*, koje je kralju dopuštalo ili odbijalo raspisivanje novih poreza.¹²⁰

Iako je ovjerio Veliku povelju svojim pečatom, Ivan bez Zemlje nije planirao poštivati njene odredbe. U dosluhu s papom Inocentom, Povelja je diskreditirana i ekskomunicirana, kao i svi dostojanstvenici koji su poštivali njene odredbe.¹²¹ Sukob koji uslijedio između kralja i baruna potpomognutih snagama francuskog princa Luja završio je Ivanovom smrću 1216. godine.¹²² Engleska kruna i goruće pitanje Magne Carte prešlo je u ruke njegovog sina i nasljednika, maloljetnog Henrika III.

6. Kralj Henrik III (1216.-1272.) – vladavina u sjeni Magne Carte

6.1. Glavne značajke Henrikove politike – put prema novim unutrašnjim sukobima

Henrik III (1216.-1272.) zasjeda na englesko prijestolje u burnim okolnostima. Kraljevstvo je destabilizirala pobuna baruna i invazija francuskog princa Luja koji je imao potporu dijela plemstva. Srećom po maloljetnog Henrika, regent William Marshall uspješno je zaustavio pobunu velikaša ponovnim izdavanjem, doduše nešto reducirane, Magne Carte Libertatum.¹²³ Nakon Marshallove smrti, papinski legat zauzeo se je za mladog kralja i spriječio novu krizu potvrđivanjem Velike povelje.¹²⁴

Iako je okrunjen još 1216. godine, Henrik *de facto* počinje vladati tek 1234. godine nakon smjenjivanja dostojanstvenika Huberta de Burgha i biskupa Petera des Rochesa koji su vršili velik utjecaj na mladog kralja.¹²⁵ Postoje indikacije o tome kako je des Roches nastojao obnoviti kraljevski apsolutizam na dvoru, barem u onoj mjeri prije 1215. godine, no u tome ga je spriječio kralj poučen iskustvom svog prethodnika.¹²⁶ Henrik III tijekom svoje vladavine nije težio

¹²⁰ Maršavelski, „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“, 117-118.

¹²¹ Stephen Church, *King John: England, Magna Carta and the Making of a Tyrant* (London, 2015), 1208, pristup ostvaren 28.8.2020., <https://books.google.hr/books?id=uNOIBAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>.

¹²² Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 288.

¹²³ *Isto*, 288.

¹²⁴ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 342.

¹²⁵ David Carpenter, “The Fall of Hubert de Burgh“, *Journal of British Studies* 19 (1980), br. 2: 1, pristup ostvaren 24.8.2020., DOI: 10.2307/175490

¹²⁶ David Carpenter, “King, Magnates, and Society: The Personal Rule of King Henry III, 1234-1258“, *Speculum* 60 (1985), br.1: 41, pristup ostvaren 23.8.2020., DOI: 10.2307/2852133

apsolutizmu i vraćanju statusa *quo*, nekoliko puta je nanovo izdavao Veliku povelju kao protuuslugu za raspisivanje poreza.¹²⁷ Osim toga, potvrdio je i pravni traktat *De legibus et consuetudinibus Angliae* (hrv. o zakonima i običajima Engleske) koji potvrđuje kraljevu supremaciju, ali ju podređuje zakonu kojeg je vladar dužan slijediti.¹²⁸

Čini se kako je Henrik III imao problema s uspostavljenjem kraljevskog autoriteta nad svojim velikašima. Magnati su tijekom prvog dijela njegove vladavine (do pobuna 1258.-1265. godine) proširili svoj utjecaj na lokalnoj razini i često kršili propisane slobode lokalnih jedinica, na što su se šerifi žalili kralju. Kralj, međutim, nije ništa učinio kako bi ih spriječio.¹²⁹ Može se pretpostaviti da je razlog tomu Henrikova financijska ovisnost o plemstvu koje u sklopu kraljevskog vijeća, kasnije poznatog kao parlament, odobravalo ili odbijalo kraljeve zahtjeve za raspisivanjem poreza, u sklopu s ranije navedenim odredbama Magne Carte. Zahtjevi za porezima bili su obično odbijani.¹³⁰

Ograničenja na polju unutrašnje engleske politike vjerojatno su usmjerila Henrika prema vanjskoj politici i događanjima izvan države. Osim što je nastojao vratiti izgubljene teritorije u Francuskoj, kralj se osobito posvetio uspostavljanju savezništva s papinstvom. Podržavao je papine sukobe s neprijateljima, nerijetko i financijski, prilikom čega bi papini poslanici uzimali novac od engleske Crkve.¹³¹

Za razliku od kralja, velikaši su svoje interese i napore usmjerili prema događanjima i razvojem unutar kraljevstva, stoga nisu podržavali kraljevu financijsku politiku prema Rimu.¹³² Nastojali su ograničiti kraljeva davanja Crkvi, pa je tako kralj 1248. godine jednom biskupu izričito zapovjedio kako ne smije slijediti papinu odluku da se prvi godišnji urodi skupe i daruju nadbiskupiji u Canterburyju jer je parlament odbio dati svoj pristanak.¹³³ Kada je kralj opet pitao parlament za financijsku pomoć Crkvi 1258. godine velikaši su se pobunili.¹³⁴

6.2. Razvoj engleskog parlamenta

¹²⁷ Carpenter, "King, Magnates, and Society: The Personal Rule of King Henry III, 1234-1258", 43.

¹²⁸ *Isto*, 41.

¹²⁹ *Isto*, 69.

¹³⁰ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 344.

¹³¹ *Isto*, 343-344.

¹³² Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 343.

¹³³ Reginald F. Treharne, "The Nature of Parliament in the Reign of Henry III", *The English Historical Review* 74 (1959), br. 293: 597, pristup ostvaren 23.8.2020., <http://www.jstor.com/stable/558883>.

¹³⁴ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 345.

Kralj Henrik III bio je prisiljen pristati na ultimatum plemstva kako bi smirio novonastale nemire 1258. godine. Uvjeti koje su nametnuli, poznati kao i Oxfordski statuti, trebali su reformirati upravu i vrhovne institucije kraljevstva, uključujući parlament. Ipak, prije nego što se elaborira značaj statuta, potrebno je razmotriti razvoj, definiciju i funkciju parlamenta u razdoblju prije pobune.

6.2.1. Parlament do 1258. godine

Tijekom 13. stoljeća počinje se koristiti naziv parlament za sve sjednice i vijećanja kraljevskog vijeća.¹³⁵ Parlament u tome kontekstu nije fiksna i standardizirana institucija koja je imala određene političke ovlasti, već prigoda ili događaj pri kojemu su se okupljali kralj, prelati, visoki dostojanstvenici te službenici sudstva i financija.¹³⁶ Takva okupljanja bila su praktična za rješavanje sudskih i financijskih poslova, ali i primanje stranih poslanika, okupljanja vojske i sličnih poslova.¹³⁷ Važno je istaknuti kako je parlament u svojim počecima uvelike ovisio o kraljevoj volji i želji za savjetovanjem te je bio sazivan samo po kraljevom nalogu.¹³⁸ Štoviše, parlamentu je bilo zabranjeno okupljanje bez kraljeve prisutnosti.¹³⁹ Takav stav prema vijeću velikaša nije kršio ranije dogovore s velikašima sadržanim u Magni Carti. Ono je zadržalo savjetodavnu ulogu te pravo odobravanja kraljevih nameta, no nikad nije nastojalo nametnuti svoju političku vlast i upravu putem institucija, barem do razdoblja nestabilnosti 1258.-1265. godine.¹⁴⁰

6.2.2. Transformacije parlamenta 1258.-1265.

Institucionalne promjene engleskog parlamenta javljaju se nakon nemira 1258. godine i znamenitog parlamenta u Oxfordu prilikom kojeg je komisija od 24 člana sastavila statute. Prema novim odredbama, parlament se je trebao sastajati tri puta godišnje na točno određene datume kako bi raspravljao o važnim državnim poslovima.¹⁴¹ Izabrano je i novo vijeće

¹³⁵ U najranije vrijeme koristi se i pojam *colloquy*. Treharne, "The Nature of Parliament in the Reign of Henry III", 601.

¹³⁶ *Isto*, 595.

¹³⁷ *Isto*, 601-602.

¹³⁸ *Isto*, 609.

¹³⁹ *Isto*, 603.

¹⁴⁰ Goldstein, *Povijest 6*, 493.

¹⁴¹ Treharne, "The Nature of Parliament in the Reign of Henry III", 598.

petnaestorice kraljevih savjetnika koji su uz dvanaest izabраних predstavnika plemstva dijelili vlast i donosili važnije političke odluke nakon savjetovanja s parlamentom.¹⁴² Godinu dana kasnije, doneseni su Westminsterски statuti koji su proširili jurisdikciju parlamenta i na kontrolu kraljeve vanjske politike.¹⁴³

Usprkos novim postignućima engleskih staleža, kralj je ubrzo vratio kontrolu nad zemljom i povukao sve odluke donesene u Oxfordu nakon što je papa Urban IV (1261.-1264.) poništio statute 1262. godine.¹⁴⁴ Nova nezadovoljstva uzrokovala su nove pobune na čelu kojih se je našao Simon de Montfort, leicesterski grof koji je 1264. godine zarobio kralja.¹⁴⁵ Iste godine sazvan je parlament na koji po prvi puta pozvano sitno plemstvo, odnosno viteštvo, kako bi se raspravljalo o novoj upravi.¹⁴⁶ Zasjedanje je završilo donošenjem odluke *Forma pacis* prema kojoj privremena vlada treba upravljati Engleskom dok se ne postigne dogovor s kraljem i trajnije rješenje.¹⁴⁷ Dio te vlade bio je Simon de Montfort i njegovo vijeće velikaša koje je praktički obnašalo vrhovnu vlast u državi.¹⁴⁸

Svoj krajnji doseg za vrijeme Henrikove vladavine engleski parlament je doživio početkom 1265. godine kada je Simon de Montfort na zasjedanje pozvao regularne članove parlamenta, dakle velikaše i prelate, ali i po 2 viteza iz svakog okruga te 4 utjecajna građana iz svakog grada.¹⁴⁹ Iako se ovakav sastav nije više ponavljao nakon Montfortovog poraza i pogibije kod Eveshama iste 1265. godine, ovaj događaj predstavlja važan korak u razvoju engleskog parlamenta kao prva instanca dvodomne državne institucije koje predstavlja sve slobodne državne staleže.¹⁵⁰

Montfortovom smrću nestaje i reformatorska vizija parlamenta kao zasebne institucije koja je neovisna o kralju i koja s kraljem dijeli upravu nad zemljom.¹⁵¹ Nakon ponovnog uspostavljanja vlasti 1265. godine, Henrik III je po uzoru na stanje prije donošenja Oxfordskih statuta ograničio ulogu parlamenta na savjetodavno tijelo velikaša koje je sazivao i konzultirao po potrebi.¹⁵² Takav odnos između kralja i plemstva zadržao se je do Henrikove smrti. Činjenica

¹⁴² Isto, 604. Postoje i interpretacije prema kojima je vijeće preuzelo svu vlast, što nije u potpunosti istina. Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 345.

¹⁴³ Treharne, "The Nature of Parliament in the Reign of Henry III", 605.

¹⁴⁴ Isto, 596.

¹⁴⁵ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 345.

¹⁴⁶ Treharne, "The Nature of Parliament in the Reign of Henry III", 599-600.

¹⁴⁷ Isto, 600.

¹⁴⁸ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 345.

¹⁴⁹ Treharne, "The Nature of Parliament in the Reign of Henry III", 600.

¹⁵⁰ Goldstein, Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 345.

¹⁵¹ Treharne, "The Nature of Parliament in the Reign of Henry III", 600.

¹⁵² Isto

da se plemstvo nije više bunilo nakon 1265. godine, svjedoči o tome kako je epizoda sa Simonom Montfortom bila izoliran slučaj politički motiviranog ustanka koji je nastojao iz temelja izmijeniti glavne državne institucije.¹⁵³ Izuzev reformatorske struje koja je dominirala u razdoblju od 1258. do 1265. godine, većina plemstva je ostajala pri dogovoru i stanju određenom Magnom Cartom. Baruni nisu više forsirali radikalno ograničavanje kraljevske vlasti jer je ona, kao u slučaju Simona de Montforta, bila dovoljno stabilna da uzvratiti snažan udarac.

¹⁵³ David A. Carpenter, „Simon de Montfort: The First Leader of a Political Movement in English History“, *History* 76 (1991), br. 246: 3, pristup ostvaren 28.8.2020., DOI: 10.2307/24421533

7. Zaključak

Tijekom razdoblja ranog novog vijeka Velika Britanija se isticala među drugim europskim državama svojim parlamentarizmom i ograničenom vlasti monarha, što je pogodovalo socijalnom i ekonomskom napretku. Takvu prednost Britanija duguje događajima i razvojem iz vremena vladavine prvih Plantageneta. Kraljevi iz kuće Anjou-Plantagenet nastojali su vladati po obrascu apsolutizma i minimalne uključenosti ostalih utjecajnih staleža – visokog plemstva i Crkve. Henrik II osigurao je svemoć krune raznim reformama čiji je krajnji cilj bila centralizacija i podvrgavanje čitavog državnog sustava osobi kralja. Rikard je kraljevski autoritet sačuvao zahvaljujući ostavštini svog oca, ali i svojih vojnih sposobnosti koje su mu osigurale popularnost i neupitnu odanost engleskih staleža. Ivan Bez Zemlje pokušao je slijediti apsolutistički obrazac Henrika II u administrativnim i crkvenim pitanjima, no za razliku od svog oca, Ivan nije bio uspješan u ratovima, izgubio je ono što je Henrik stekao. Vanjskopolitički neuspjesi doveli su u konačnici do združene reakcije staleža protiv kraljevske vlasti. Uspostavom neumoljive središnje vlasti, pojačana je kohezija engleskih staleža čije je nezadovoljstvo prerastalo u zajedničku reakciju koja je postala opasnost svakom vladaru koji je prijetio kršenjem svojih propisanih ovlasti. Postepeno slabljenje kraljevske vlasti dokazala je i pobuna de Montforta protiv Henrika III, no njen neuspjeh izazvao je suprotnu reakciju – konsolidaciju središnje vlasti.

Tvrđnja da je kraljevski autoritet slabio nakon vladavine Henrika II nije ispravna. Rikard Lavljeg Srca i Ivan Bez Zemlje držali su pod kontrolom državnu upravu i visoko plemstvo, iako je njihovo nezadovoljstvo raslo tijekom vladavine prva tri Plantageneta. Čak ni Magna Carta nije u većoj mjeri reducirala kraljevsku moć, već ju je regulirala i podložila vlasti zakona utemeljenog na zajedničkom konsenzusu krune, plemstva i Crkve.

Vladari iz dinastije Anjou-Plantagenet ostaju jednako intrigantnim za povjesničare, ali i laike koji ih upoznaju putem popularne kulture. Budući da engleski arhivi čuvaju pregršt službenih i privatnih dokumenta, spisa i korespondencije, trebalo bi, na tragu psihohistorije, provesti istraživanja osobnosti i mentaliteta Plantageneta, obzirom na brojne teorije koje povezuju karakter kraljeva s njihovim političkim odlukama. Štivo koje bi nastalo tim istraživanjima bilo bi privlačno i stručnjacima i laicima koji su zainteresirani za englesku povijest srednjeg vijeka.

8. Popis literature

8.1. Popis literature

8.1.1. Monografije

1. Church, Stephen. *King John: England, Magna Carta and the Making of a Tyrant*. London, 2015, Google Books, <https://books.google.hr/books?id=uNOIBAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false> (pristup: 28.8.2020.).
2. Gillingham, John. *Richard I*. London, 2002.
3. Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav. *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*. Zagreb, 2008.
4. Goldstein, Ivo, ur. *Povijest 6: Rani i razvijeni srednji vijek*. Zagreb: Europapress holding, 2007.
5. Pirenne, Henri. *Povijest Europe: Od seobe naroda do XVI. Stoljeća*. Preveo Miroslav Brandt. Split: Marjan tisak, 2005.

8.1.2. Radovi u časopisu

1. Alexander, James W. "The Becket Controversy in Recent Historiography". *Journal of British Studies* 9 (1970): 1-26, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/175153> (pristup: 14.8.2020.).
2. Bachrach, Bernard S. "Henry II and the Angevin Tradition of Family Hostility". *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 6 (1984): 111-130, *JSTOR*, <https://www.jstor.com/stable/4049284> (pristup: 17.8.2020.).
3. Barrat, Nick. „The Revenue of King John“. *The English Historical Review* 111 (1996): 835-855, *JSTOR*, <https://www.jstor.com/stable/577564> (pristup: 21.8.2020.).
4. Carpenter, David A. "Abbot Ralph of Coggeshall's Account of the Last Years of King Richard and the First Years of King John". *The English Historical Review* 113 (1998): 1210-1230, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/577404> (pristup: 17.8.2020.).
5. Carpenter, David A. „Simon de Montfort: The First Leader of a Political Movement in English History“. *History* 76 (1991): 3-23, *JSTOR*, <https://www.jstor.com/stable/24421533> (pristup: 28.8.2020.).

6. Carpenter, David. "King, Magnates, and Society: The Personal Rule of King Henry III, 1234-1258". *Speculum* 60 (1985): 39-70, *JSTOR*, <https://www.jstor.com/stable/2852133> (pristup: 23.8.2020.).
7. Carpenter, David. "The Fall of Hubert de Burgh". *Journal of British Studies* 19 (1980): 1-17, *JSTOR*, <https://www.jstor.com/stable/175490> (pristup 24.8.2020.).
8. Cheney, Christopher R. "The Punishment of Felonous Clerks". *The English Historical Review* 51 (1936): 215-236, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/553518> (pristup: 27.8.2020.).
9. Chibnall, Marjorie. "The Empress Matilda and Church Reform". *Transactions of the Royal Historical Society* 38 (1988): 107-130, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/3678969> (pristup: 22.8.2020.).
10. Davis, Henry W. C. "The Anarchy of Stephen's Reign". *The English Historical Review* 18 (1903): 630-641, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/548993> (pristup: 27.8.2020.).
11. Gillingham, John. "The Unromantic Death of Richard I". *Speculum* 54 (1979): 18-41, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/2852987> (pristup: 17.8.2020.).
12. Heiser, Richard R. "Richard I and His Appointments to English Shrievalties". *The English Historical Review* 112 (1997): 1-19, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/578506> (pristup: 17.8.2020.).
13. Hollister, Warren. "King John and the Historians". *The Journal of British Studies* 1 (1961): 1-19, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/175095> (pristup: 19.8.2020.).
14. Hudson, Richard. "The Judicial Reforms of the Reign of Henry II". *Michigan Law Review* 9 (1911): 385-395, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/1275164> (pristup: 9.8.2020.).
15. Keefe, Thomas K. "King Henry II and the Earls: The Pipe Roll Evidence". *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 13 (1981): 191-222, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/4048847> (pristup: 17.8.2020.).
16. Maršavelski, Aleksandar. „Magna Carta i počeci engleske ustavnosti“. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 40 (2006): 105-122, *Hrčak*, <https://hrcak.srce.hr/8558> (pristup: 19.8.2020.).
17. Painter, Sydney. „Magna Carta“. *The American Historical Review* 53 (1947): 41-49, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/1843678> (pristup: 23.8.2020.).
18. Thomas, Hugh M. "Shame, Masculinity, and the Death of Thomas Becket". *Speculum* 87 (2012): 1050-1088, *JSTOR*, <https://www.jstor.org/stable/23488629> (pristup: 16.8.2020.).

19. Treharne, Reginald F. "The Nature of Parliament in the Reign of Henry III". *The English Historical Review* 74 (1959): 590-610, *JSTOR*, <https://www.jstor.com/stable/558883> (pristup: 23.8.2020.)
20. Turner, Ralph V. "The Problem of Survival for the Angevin "Empire": Henry II's and His Sons' Vision versus Late Twelfth-Century Realities". *The American Historical Review* 100 (1995): 78-96, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/2167984> (pristup: 17.8.2020.).
21. Zinkeisen, Frank. "The Anglo-Saxon Courts of Law". *Political Science Quarterly* 10 (1895): 132-144, *JSTOR*, <https://www.jstor.org/stable/2139582> (pristup 27.8.2020.).

8.1.3. Prilog u zborniku radova/poglavlja iz knjige

1. Brand, Paul. „Henry II and the Creation of English Common Law“. U: *Henry II: New Interpretations*, ur. Christopher Harper-Bill i Nicholas Vincent. Woodbridge, 2007: 215-242.
2. Carpenter, David. "Magna Carta 1215: its social and political context". U: *Magna Carta: history, context and influence*, ur. Lawrence Goldman. London, 2018: 17-24, *JSTOR*, <https://www.jstor.org/stable/j.ctv5136sc> (pristup: 21.8.2020.).
3. Duggan, Anne J. "Henry II, the English Church and the Papacy". U: *Henry II: New Interpretations*, ur. Christopher Harper-Bill i Nicholas Vincent. Woodbridge, 2007: 154-184.
4. Green, Judith A. „Henry and the Origins of the Civil War“. U: *King Stephen's Reign (1135-1154)*, ur. Paul Dalton i Graeme J, White. Woodbridge, 2008: 11-27, *Google Books*, https://books.google.hr/books?id=jQ4V3_Yg8kIC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=true (pristup: 27.8.2020.).
5. Tyler, Elizabeth M. „Edith Becomes Matilda“. U: *England in Europe: English Royal Women and Royal Patronage, c.1000-.c.1150*, ur. Andy Orchard. Toronto, 2017: 302-353, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/10.3138/j.ctt1whm96v.14>, (pristup: 27.8.2020.).
6. Vincent, Nicholas. "Magna Carta: from King John to western liberty". U: *Magna Carta: history, context, influence*, ur. Lawrence Goldman. London, 2018: 25-40, *JSTOR*, <http://www.jstor.com/stable/j.ctv5136sc.9> (pristup: 19.8.2020.).

8.2. Izvori s interneta

1. "Geld". *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/geld> (pristup: 8.8.2020.).
2. Turner, Ralph V. „King John, the Rebel Barons, and Magna Carta“. *Academia.edu* (2014), https://www.academia.edu/31227042/King_John_the_Rebel_Barons_and_Magna_Carta (pristup: 28.8.2020.).